

STANISŁAW J. SMOLEŃSKI
USA

WAŻNIEJSZE POLSKIE ORGANIZACJE W CHICAGO (1926-1983)

Chicago jest największym w świecie miejskim skupiskiem Polaków poza krajem; przybywali oni już pod koniec XIX w., gdyż miasto to dawało większe niż gdzie indziej możliwości pracy zarobkowej. Tutaj również powstały największe polskie organizacje ubezpieczeniowe oraz liczne stowarzyszenia sportowe, kulturalne, a także parafie polskie. Polacy w dużej mierze przyczynili się do rozbudowy miasta, gdyż każda rodzina dążyła do posiadania własnego domu.

Licząca ok. pół miliona osób Polonia chicagowska stała się znaczącą siłą polityczną i gospodarczą. Niestety, siła ta nie jest należycie wykorzystana w amerykańskim życiu politycznym. Także i wkład kulturalny Polaków w życie tego miasta jest mało znany, pomimo iż duża liczba Amerykanów pochodzenia polskiego ukończyła studia wyższe i mogłaby przyczynić się do jego popularyzacji, pisząc o nim w języku angielskim. Tymczasem, jeśli się o nim pisze, to przede wszystkim po polsku. Ponadto osiągnięcia kulturalne Polaków są w pewnej mierze celowo pomijane milczeniem przez niektóre grupy etniczne w Chicago mające wpływ na charakter programów radiowych, telewizyjnych, teatrów i imprez muzycznych.

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie działalności niektórych ważniejszych organizacji polonijnych, których działalność wpłynęła i nadal wpływa na zachowanie przez Polonię chicagowską tożsamości etnicznej.

Emigracja sprzed I wojny światowej zapisała się wspaniale w dziejach wychodźstwa polskiego, tworząc parafie, budując kościoły, szkoły, szpitale, biblioteki i ośrodki kultury polskiej. W tym czasie powstawały również chóry kościelne i świeckie, zespoły teatralne i taneczne, które podtrzymywały znajomość języka, sztuki, tańca i kultury ludowej. O swoim patriotyzmie i więzi ze „starym krajem” zaświadczyło wychodźstwo, organizując dla niego w czasie I wojny światowej różnego rodzaju pomoc, do wojskowej włącznie, aby wywalczyć wolną i niepodległą Polskę.

Ostatnie dziesięciolecia bardzo zmieniły warunki życia Polonii, a w Chicago

przyczyniły się do stopniowego rozproszenia dawnych zwartych skupisk polskich. Emigracja polska, która znalazła się w USA po II wojnie światowej, różniła się pod wieloma względami od dawnego wychodźstwa i miała inne potrzeby. Ich wyrazem było powołanie do życia całego szeregu polskich instytucji kulturalnych, naukowych i wychowawczych.

I. POLSKI KLUB ARTYSTYCZNY

Polskich i polonijnych organizacji w Chicago jest stosunkowo dużo. Organizacje te mają różne cele i zadania. W działalności kulturalnej na czoło wysuwa się Polski Klub Artystyczny. Został on założony w roku 1926 przez Tadeusza Slesińskiego. Dzięki jego staraniom powstały Kluby Artystyczne w innych miastach amerykańskich i w roku 1948 utworzyły organizację ogólnokrajową pod nazwą Amerykańskiej Rady Klubów Kulturalnych.

Polski Klub Artystyczny w Chicago urządza coroczne imprezy kulturalne z zakresu literatury, muzyki, teatru, malarstwa, rzeźby i sztuki ludowej. Imprezy te odbywają się w instytucjach miejskich, stanowych i polonijnych, jak: w Muzeum Nauki i Przemysłu (Museum of Science and Industry), na takich uniwersytetach, jak Loyola, De Paul, Northwestern i Illinois Chicago Circle, w Chicagowskim Ośrodku Kulturalnym (Chicago Cultural Center), w Chicago Orchestra Hall, Chicago Civic Opera House, Copernicus, Cultural Center itd.

1. *Literatura*

Stają, coroczną imprezą są konkursy literackie, w których biorą udział studenci uniwersytetów i szkół na poziomie średnim (High Schools). Konkursy te podzielone są na pięć kategorii; pierwsze dwie kategorie przeznaczone są dla studentów. W pierwszej kategorii chodzi o napisanie szkicu literackiego, a w drugiej krótkiego opowiadania. Utwory te można pisać w języku angielskim lub polskim. Uczniowie szkół średnich mogą wziąć udział w jednej z wyżej wymienionych kategorii lub podjąć się pisanie w piątej, a mianowicie tłumaczenia z języka polskiego na angielski. Prace są nagradzane, a nagrody pieniężne, co prawda nie wysokie, zachęcają jednak młodzież do uczestniczenia w konkursie. Pieniądze na nagrody pochodzą z kiermaszów książek, które również odbywają się corocznie. Sprzedane książki i przedmioty pochodzą z darowizn społeczeństwa polonijnego. Chicago Public Library (Chicagowska Biblioteka Publiczna) urządza imprezy kulturalne, w których biorą udział poszczególne grupy etniczne. W dniach od 6 IX do 25 X 1980 r. poświęcono je polskiej grupie etnicznej. Odbyły się w tym czasie odczyty i pokazy filmów o tematyce polskiej.

2. Muzyka

W celu popularyzacji polskiej muzyki odbywają się koncerty w wykonaniu muzyków polskich i polonijnych. W Chicago propagatorem muzyki polskiej jest prof. Tadeusz Kozuch, wykładowca na kilku uniwersytetach i konserwatoriach, który ostatnio odszedł na emeryturę z uniwersytetu De Paul. Prof. T. Kozuch urządza co roku koncerty fortepianowe u siebie w domu dla członków Polskiego Klubu Artystycznego i zaproszonych gości. Dochód jest przeznaczany na pracę kulturalną Klubu Artystycznego. Prof. Wanda Paul prowadzi klasę fortepianową na uniwersytecie Northwestern. Bardzo interesuje się muzyką K. Szymanowskiego i w roku 1938 odegrała utwór Szymanowskiego *Symphonie Concertante* z akompaniamentem Illinois Symphony. Koncert ten wykonano w Chicago po raz pierwszy. Wanda Paul powtórzyła go w roku 1939 w Ravinia Park, Illinois. W ramach koncertu urządzonego przez Wandę Paul chór „Lira” wykonał utwór Szymanowskiego *Demeter*. Było to pierwsze wykonanie w Stanach Zjednoczonych (w październiku 1982 r.). Spośród młodszych muzyków Polski Klub Artystyczny przedstawił Gail Niwę, która wykonywała koncerty z Chicagowską Orkiestrą Symfoniczną i z szeregiem innych zespołów muzycznych w Chicago; jest ona absolwentką szkoły muzycznej w tym mieście i zdobywczynią wielu nagród i odznaczeń. Z polskich muzyków występujących gościnnie w Chicago Polonia i społeczeństwo amerykańskie miało możliwość zapoznać się z pianistą jazzowym Adamem Makowiczem, wiolonczelistą Marianem Fadrowskim, flecistką Marią Fadrowską, pianistą Tadem Wernerem i Pawłem Chęcińskim. Obecnie Paweł Chęciński jest profesorem muzyki w Chicago Musical College. Z kompozytorów podejmowanych przez Polski Klub Artystyczny należy wymienić Witolda Lutosławskiego i Krzysztofa Pendereckiego. Witold Lutosławski napisał *Symfonię nr 3* na zamówienie Chicagowskiej Orkiestry Symfonicznej. Utwór ten przyjęty był entuzjastycznie przez krytykę i publiczność. Utwór Krzysztofa Pendereckiego *Raj Utracony* zrobił duże wrażenie w Chicago. Po raz pierwszy wystawiono tę operę 30 XI 1978 w Chicago Civic Opera, natomiast *Symfonię nr 3* odegrano na koncertach w dniach 29, 30 IX oraz 1 XI 1983. Dr Eugeniusz Słotkowski, członek Polskiego Klubu Artystycznego w Chicago, robiąc badania nad działalnością Ignacego Paderewskiego, natknął się na notatkę o koncercie I. Paderewskiego w Paryżu w dniu 2 IV 1933 r. Dochód z tego koncertu przeznaczył Ignacy Paderewski na pomoc żydowskim uchodźcom z Niemiec.

3. Malarstwo

Inną formą działalności Polskiego Klubu Artystycznego jest malarstwo. Liczba artystów plastyków polskiego pochodzenia w Chicago jest duża;

wymienić należy Edwarda Blicharskiego, Janinę Bobrowską, Stanleya Dudka, Janinę Dziubińską, Kazimierza Dziubińskiego, Jana Fabiona, Lynn Gagale, Waltera Kaczmarka, Letitię Kamińską, Stanleya Krawca, Klemensa Kwapiszewskiego, Romę Lozę, Dolores Maruszarz, Josepha Pajkosa, Tadeusza Pawlaka, Annę Smolak-Kuznar, Dawida Zwierza itd. W roku 1984 odbędzie się 51 z kolei Wystawa Malarstwa i Rzeźbiarstwa Polskiego Klubu Artystycznego w Chicago. Poza wystawami Klubu artyści urządzają indywidualne wystawy w hallach budynków publicznych, jak w Daley Center w Chicago, albo w bankach lub w galeriach obrazów, których właścicielami są Amerykanie polskiego pochodzenia. Takimi galeriami są: Studio Jerzego Kenara w Wooden Gallery, Studio Franka Cieślaka lub Studio Jana Fabiana. Wystawy te odbywają się corocznie. Do najciekawszych należy ekspozycja fotografii, szkiców i obrazów kościołów polskich w Chicago; odbyła się ona w maju 1980 r. Badania nad architekturą polskich kościołów w Chicago przeprowadziły dr Maria Lilien, profesor w Szkole Sztuk Pięknych, i Maria Ejsmont z działu historii sztuki. Następnie udział w przygotowaniu wystawy wzięli: Jerzy Rdzanek — architekt, Lester Ejsmont — architekt i Andrzej Sikora — członek Wydziału Graficznego na Uniwersytecie Illinois — Chicago Circle. Wystawa ta obejmowała również historię architektury i sztuki tych kościołów.

4. Rzeźbiarstwo

Także w tej dziedzinie Polski Klub Artystyczny może poszczycić się kontaktem ze znakomitymi artystami, jak Jan Fabion, który również jest artystą malarzem, William J. Wichlenski — słynie z prac wykonywanych w żelazie, w brązie i w innych metalach oraz w kamieniu i drzewie. Jedną z prac innego rzeźbiarza, Klemensa Kwapiszewskiego, jest popiersie papieża Jana Pawła II, wykonane na zamówienie jednej z parafii w Chicago.

Spółeczeństwo polonijne pozytywnie odnosi się do działalności Polskiego Klubu Artystycznego. W miesięcznych biuletynach Klubu podawane są stale nazwiska nowych członków, co na stosunki w Chicago jest rzeczą niebywałą.

II. POLSKIE SZKOŁY SOBOTNIE

Pierwsi imigranci, którzy osiedlili się w Chicago pod koniec XIX w., skupili się w zwartym środowisku w rejonie ulic Milwaukee, Ashland, Divi-Division, Augusta Bulaverd i Noble. Miało to dodatnie strony nie tylko z punktu widzenia gospodarczego, lecz także było korzystne dla duszpasterstwa i życia kulturalnego. Polacy mimo trudnych warunków ekonomicznych z miejsca przystąpili do budowania kościołów i szkół parafialnych. Do kościołów sprowadzono polskich

księży, a do szkół — polskie siostry zakonne. Takich parafii do wybuchu I wojny światowej powstało w Chicago ponad 50. Kościoły zbudowane przez tych imigrantów odznaczały się monumentalnością oraz piękną architekturą. Niestety, niektóre zostały obecnie przejęte przez inne grupy etniczne w związku z rozproszeniem się Polaków, którzy przenieśli się wraz z napływem innych grup etnicznych do innych części miasta lub poza miasto. Jednak często nadal należą do swojej dawnej parafii i finansowo pomagają w jej utrzymaniu. W szkołach parafialnych nauka odbywa się, jak wiadomo, w języku polskim, z wyjątkiem kilku przedmiotów. Przy parafiach powstały także organizacje, które zaspokajały potrzeby kulturalne Polaków. Organizowano chóry i zespoły teatralne. Uczniowie, którzy ukończyli naukę w szkole parafialnej, zapisywali się do szkół średnich (High School), w których także pracowały polskie siostry zakonne. Po II wojnie światowej przyjeżdżający tu Polacy zastali warunki nieco zmienione. Język polski został stopniowo usunięty ze szkół. Nauka prowadzona była wyłącznie po angielsku. Nie było już nauki historii Polski. Biblioteki szkolne były pozbawione literatury polskiej i podręczników historii. Celem uzupełnienia tej luki w wykształceniu młodzieży przybywającej do Stanów Zjednoczonych powstawały organizacje szkolne. W roku 1951 powstało w Chicago Koło Wychowanków i Wychowawców Polskich Szkół na Uchodźstwie. Zadaniem tej organizacji było prowadzenie wykładów i dyskusji celem poszerzenia poglądu na sprawy bieżące i przygotowanie kandydatów na wyższe studia w Ameryce. Szereg uczestników tych kursów zapisało się na uniwersytety amerykańskie i ukończyło studia. W rok później wyłoniła się Sekcja Pedagogiczna, która podjęła się prowadzenia nauki języka polskiego i historii. Z kolei nastąpiła zmiana nazwy z Koła Wychowanków i Wychowawców Polskich Szkół na Uchodźstwie na Zrzeszenie Byłych Polskich Nauczycieli, Inc. Równocześnie powstała druga organizacja pod nazwą Towarzystwo Polskich Nauczycieli w Stanach Zjednoczonych Północnej Ameryki. Celem skoordynowania programów nauczania i usprawnienia nauki nastąpiła fuzja i obie organizacje w roku 1953 połączyły się w jedną organizację pod nazwą Zrzeszenie Nauczycieli Polskich w Ameryce, które zostało zarejestrowane w stanie Illinois.

Zrzeszenie Nauczycieli Polskich w Ameryce poszczycić się może dużym dorobkiem pedagogicznym i organizacyjnym w Chicago. W dniu 31 XII 1983 r. istniało 16 szkół obejmujących ochronki, szkoły podstawowe i szkoły na poziomie gimnazjalnym. Zapisanych było 3100 dzieci. Liczba dzieci w jednej szkole wahała się od 50 do 500. Szkoła im. Tadeusza Kościuszki miała 500 uczniów, szkoła im. Marii Konopnickiej miała ich 480. W roku 1983 było w nich zatrudnionych 120 nauczycieli. Grono nauczycielskie składało się między innymi z osób po studiach uniwersyteckich w USA, z najnowszej emigracji z Polski. Nauka w szkołach odbywa się obecnie tylko w soboty i stąd nazwa „polskie szkoły sobotnie”. Program nauki obejmuje następujące przedmioty: pisownia polska, czytanie, gramatyka, konwersacja, historia Polski, geografia, historia

Polonii amerykańskiej. W gimnazjach nauka obejmuje historię literatury polskiej, lekturę i omówienie utworów wybranych z polskiej literatury. W niektórych szkołach sobotnich wprowadzono dodatkowe zajęcia, takie jak śpiew, tańce i teatr. Zachowuje się w szkołach także tradycje polskie, jak „święcone”, opłatek i jasełka. Klasa składa się z 33 do 35 osób. Zasadniczo odbywają się 3 lekcje w każdą sobotę, po 45 minut każda, co wyraża się liczbą 99 do 105 godzin nauki rocznie. Nauka pobierana w polskich szkołach sobotnich na mocy prawa stanu Illinois jest zaliczana uczniom w szkołach amerykańskich.

W ramach programu działania Zrzeszenia Nauczycieli Polskich w Ameryce odbywają się popisy recytatorskie. Zapoczątkowane zostały w roku 1971 i do tej pory odbywają się w latach 1973, 1975, 1980, 1982 i 1984. W 1980 r. stanęło do popisów 365 uczniów w wieku od 5 do 19 lat z 16 szkół. W roku 1982 zapisało się i wzięło udział 800 uczniów z 39 szkół, którzy następnie podzieleni zostali na grupy. Uczestniczący w popisach recytatorskich, nie muszą być uczniami szkół sobotnich. Uczniowie z innych szkół mogą również uczestniczyć, jak np. ze szkół parafialnych i ze szkół państwowych. Dzieci zapisują się do jednej z grup w zależności od wieku i stopnia zaawansowania w nauce języka polskiego. Każda grupa oceniana jest przez grono sędziowskie, do którego zapraszani są nauczyciele, naukowcy, pisarze i działacze społeczni. Zwycięzcom w poszczególnych grupach przydzielane są nagrody w formie książek.

Jedną z poważniejszych trudności w prowadzeniu szkół sobotnich jest brak sal szkolnych. Oczywiście najbardziej odpowiednie są pomieszczenia w istniejących szkołach, lecz nie zawsze są one dostępne. Większość szkół sobotnich wynajmuje klasy, a zaledwie kilka korzysta z bezpłatnych pomieszczeń.

Zrzeszenie Nauczycieli Polskich w Ameryce początkowo troszczyło się o stronę pedagogiczną i administrowało szkołami. Z czasem jednak nastąpił podział funkcji. Przy każdej szkole powstała Rodzicielska Rada Szkolna. Jej zadaniem jest administracja i zbieranie funduszy na prowadzenie szkoły. Natomiast Zrzeszenie Nauczycieli szkół Polskich w Ameryce zaopatruje szkoły w programy, materiały pomocnicze i dostarcza kadry nauczycielskiej. Trzydzieści lat pracy polskich szkół sobotnich dało możliwość pewnej liczbie dzieci imigrantów pielęgnowania mowy ojczystej, zapoznania się z literaturą i historią Polski oraz podtrzymania tradycji narodowych, a tym samym i własnej tożsamości etnicznej.

III. LEGION MŁODYCH POLEK

W roku 1939 na wiadomość, że zanosi się na wojnę w Europie, grono młodych kobiet w Chicago postanowiło powołać do działalności organizację, której celem ma być praca charytatywna i kulturalna. Inicjatorką powołania tej organizacji była Helena Lenard-Piekło, która zdołała nakłonić do współpracy

inne Polki, a mianowicie Adele Preyss-Kowalską i Henrykę Manka-Grajewską. Ten mały zespół zdołał w krótkim czasie wciągnąć do współpracy setki młodych Polek. Rozpoczęły one pracę Nowenną do Matki Boskiej Częstochowskiej.

Pierwszą natomiast imprezą był urządzony w październiku tego samego roku koncert artystyczny w Civic Opera House ze współudziałem Jerzego Czaplickiego, Michała Wiłkomirskiego i prof. Tadeusza Kożucha. Koncert był wielkim sukcesem artystycznym. Artyści wystąpili bezpłatnie, co pozwoliło na zebranie pieniędzy, które zasiliły z miejsca kasę stowarzyszenia. Legion Młodych Polek rokrocznie urządza „Andrzejkę”, „Świętojanki” i „bazary”. Członkinie sprzedają lalki w kostiumach regionalnych polskich, szytych przez nie. Tradycyjny tzw. Bal Amarantowy jest poważnym źródłem dochodu Legionu. Na Balu Amarantowym są przedstawione córki polskich rodzin debutantki. W czterdziestoletnim okresie działalności Legionu Młodych Polek wpłynęło do jego kasy 326 359 dolarów. Pieniądze te zostały rozdane na cele kulturalne i charytatywne w następujący sposób:

Polsko-Amerykański Komitet Pomocy i Imigracji	42 300
Na utrzymanie katedry języka polskiego na Uniwersytecie Chicago	40 500
Na fundusz prasowy, kulturę i wydawnictwa polonijne	38 224
Uczelnie wyższe, kolegia i szkoły	21 350
Fundusze stypendialne	20 000
Publikacja listów Kościuszki	16 200
Polskie szkoły sobotnie w Chicago	11 000
Fundacja Kopernikowska w Chicago	10 115
Polskie muzea	8 625
Katolicki Uniwersytet Lubelski (KUL)	7 000
Polska Macierz Szkolna	6 850
Wydawnictwa książek, pisarzy, polonistów, historyków	5 200
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	6 700
Fundacja Kościuszkowska	5 000
Polski Klub Artystyczny	4 615
Fundusz „Dziennika Związkowego”	3 750
Biblioteki Polskie Zagranicą	2 600
Polski Uniwersytet na Obczyźnie (PUNO)	1 500
Odnowienie Zamku Królewskiego w Warszawie	1 000
Towarzystwo Sztuki i Literatury Polskiej	550
Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny (POSK) w Londynie	485
Różne dotacje społeczne, charytatywne, religijne	111 720
Razem	326 259

Legion Młodych Polek należy zaliczyć do jednej z najbardziej prężnych, bezinteresownych i umiejętnie zbierających fundusze organizacji. Dzięki zasłom finansowym Legionu wiele organizacji zdołało sprostać swoim zadaniom, których prawdopodobnie nie udało by się dokonać bez tej bezinteresownej pomocy. Organizacja zdołała skupić w swoich szeregach żeńską młodzież polonijną, bardzo patriotyczną i ofiarną, która niestrudzenie do dnia dzisiejszego pracuje na cele kulturalno-społeczne i narodowe.

IV. OKRĘG I ZWIĄZKU ŚPIEWAKÓW POLSKICH W AMERYCE

Historia Związku Śpiewaków Polskich w Ameryce sięga XIX w., a miejscem jego powstania było Chicago. W roku 1979 Okręg I Związku Śpiewaków Polskich w Ameryce obchodził 90-lecie działalności. Długoletni prezes I Okręgu Chórów Polskich, Zygmunt Franuszkiewicz, pisał w Pamiętniku wydanym z tej okazji: „Pieśń polska związana jest ściśle z losami naszej walki o utrzymanie ducha narodowego”. W tym duchu Polacy przystąpili z końcem XIX w. do zakładania chórów parafialnych i świeckich. W dniu 3 VII 1888 r. założyciele Chóru „Chopin” z Chicago wystosowali apel do rodaków w USA, by za ich przykładem organizowali chóry. Na skutek tego apelu powstały chóry w wielu ośrodkach polskich. W 1909 r. odbył się pierwszy Zjazd na którym powstał Okręg I Chórów Polskich w Chicago, mimo że włączone były doń chóry z Wisconsin i Indiana. W roku 1922 przystąpiono do organizowania chórów młodzieży. Powstały wówczas: chór „Promyk nr 1”, „Jutrzenka nr 2” i „Promyk nr 3”. Po kilku jednak latach chóry te przestały istnieć. Chóry liczyły od 60 do 80 członków i dawały koncerty we własnym środowisku i poza nim oraz występowały w konkursach śpiewaczych, gdzie ubiegały się o puchar ks. kardynała A. Hlonda. Były też okazje, podczas których występowały połączone chóry, jak np. z okazji Wystawy w Chicago-Century of Progress (Wiek Postępu) w roku 1933; Okręg I Chórów Polskich w Chicago wystawił wówczas 1000-osobowy chór (włączyły się także chóry kościelne), który śpiewał na Wystawie Światowej w Chicago. Chórem dyrygowało 3 dyrygentów polskich, a mianowicie prof. A. Karczyński, który objął kierownictwo nad całością, oraz prof. A. Sieja i prof. J. Bojanowski. Ponadto zespolone chóry wystąpiły w Chicago w roku 1966 z okazji Millenium Polski na mszy świętej polowej w Soldiers Field. Tym zespolonym chórem dyrygował ks. prof. Mroczkowski.

W skład Okręgu I Chórów Polskich w Chicago wchodzi następujące chóry: „Filareci-Dudziarz” nr 15 (chór mieszany); „Filharmonia” nr 15 (chór mieszany, założony w 1912 r.); „Kalina” nr 93 (chór żeński, założony w 1915 r.); „Filomeni” nr 109 (chór męski, założony w 1912 r.); „Chopin” nr 122 (chór z Gary Indian, mieszany, założony w 1888 r. w parafii Świętej Trójcy w Chicago); „Echo” nr 174 (chór żeński, założony w 1927 r.); „Paderewski” nr 297 (chór mieszany, założony w 1953 r.); „Nowe Życie” nr 305 (chór męski, z Milwaukee, Wisconsin); „Chopin” nr 309 z Gary Indiana (chór żeński); „Moniuszko” (rozpoczął swą działalność jako chór dziewcząt przy parafii Świętych Młodzianków, dopiero w 1974 r. nadano mu imię Stanisława Moniuszki); „Lira” nr 314 (chór żeński). Chór ten dwukrotnie dawał koncerty w Polsce. Jest to zespół dobrze wyszkolony. Członkinie mają za sobą studia muzyczne, nagrywają płyty i występują w programach radiowych. Założycielką chóru jest Lucyna Migąła; powstał w 1965 r. Chóry Okręgu I działają około 95 lat w Chicago, Gary Indiana i w Milwaukee, Wisconsin. Jest to praca już dwóch pokoleń.

V. TEATR POLSKI W CHICAGO

W latach 1916-1918 istniało w USA 50 stałych polskich teatrów; w Chicago było ich 14. W tym czasie mieszkało ok. pół miliona Polaków w tym mieście. Był to złoty okres życia teatralnego, które powoli zamierało. W latach czterdziestych i pięćdziesiątych w Chicago istniał już tylko jeden teatr.

A oto kilka zasłużonych dla kultury polskiej placówek, które zasługują na wyróżnienie.

TEATR „SCENA POLSKA”

Można przyjąć, że teatr „Scena Polska” powstał w roku 1933, kiedy to Lidia Pucińska rozpoczęła pracę teatralną w Chicago. Teatr ten działał do 1980 r. Lidia Pucińska występowała na scenie, reżyserowała, dobierała utwory, dbała o dekoracje, o kostiumy itd. Do 1963 r., to jest do jej jubileuszu 50-lecia pracy teatralnej, brała udział w ponad 13 tys. przedstawień. Od 1937 do 1963 r. wystawiła 95 sztuk polskich, nie licząc oper i operetek, których było ponad 30. Potrafiła wybierać utalentowanych aktorów, takich jak: Kazimierz Majewski, Władysław Krasowski, Stefan Zieliński, Wanda Zbierzkowska-Frydrych, Elżbieta Dziewońska-Krzemieńska, Stefan Wicik, Zygmunt Kossakowski, Felicja Kułakowska, Anna Brzozowska, Helena Bednarczyk, Wiera Stane-Orłowska, Halina Majewska-Wajda, Izidor Brudziński, Stanisława Dobrowolska, Jan Repert, Wiera Henrych, Antoni Bednarczyk, Zofia Pawłowska i inni. W roku 1940 teatr ten wystawił *Krzyżaków* w Operze Chicagowskiej, a do reżyserowania zaprosiła Lidia Pucińska Marię Modzelewską z Nowego Jorku, która również wystąpiła w tej sztuce. Do współpracy przy wystawianiu oper i operetek pozyskała dyrygenta Bolesława Wolskiego i jego orkiestrę oraz chór „Polonez”. W razie potrzeby występował także balet Mc Rae. Antonina Kawecka — primadonna Opery Poznańskiej, Marta Eggerth i Jan Kiepusza występowali również w teatrze „Scena Polska”. Z innych lokalnych śpiewaków stale gościli tu: Stefan Wicik — tenor i Zygmunt Kossakowski — baryton. Na repertuar oper składały się między innymi utwory takie, jak *Carmen*, *La Traviata*, *Faust*, *Madame Butterfly*. Z operetek wystawiano *Barona cygańskiego*, *Wesołą wdówkę*, *Księcia studenta* i inne. Na jubileusz 50-lecia swojej działalności Lidia Pucińska wystawiła i grała sama rolę Hortensji Stroińskiej w komedio-farsie *Ciepła wdówka* Michała Bałuckiego. Przed kilku laty „Scena Polska” zakończyła działalność.

TEATR „NASZA REDUTA”

Powstał w 1973 roku, a jego założycielem był Lucjan Krzemieński. Pierwszą wystawioną sztuką był utwór *Uśmiechnij się Giocondo*. Z innych utworów

wystawionych przez teatr „Nasza Reduta” należałoby wymienić następujące: *Pigmalion*, *Historia nie z tego świata*, *Wodewil warszawski*, *Tango*, *Niemal małżeństwo*, *Hotel pełen przygód*, *Słoneczniki*, *Kroki na schodach*, *Zemsta* i inne. Teatr stał na wysokim poziomie i, jak stwierdzała prasa, sztuki były dobrze grane przez takich artystów, jak: Jerzy Zieliński, Elżbieta Dzięwońska, Zygmunt Kossakowski, Leon Bonder, Irena Walik, Ryszard Krzyżanowski, Barbara Denys, Nuna Terlecka, Janek Niepomnik, Diana Kossakowska. Pomocą w utrzymaniu teatru „Nasza Reduta” służył Rober Lewandowski, aktor, śpiewak, radiowiec i kierownik programu telewizyjnego w Chicago.

TEATR „STUDIUM DRAMATYCZNE”

Trzecim teatrem, założonym w Chicago po II wojnie światowej przez Wandę Zbierzowską-Frydrych, było „Studium Dramatyczne”. Tak jak dwa poprzednie — założone przez zawodowych artystów teatru — stał on na bardzo wysokim poziomie. Teatr ten wystawił między innymi sztuki: *Wesele*, fragmenty z *Dziadów*, *Balladyne*, *Preclarke* z *Pohulanki*, *Moja siostra i ja* oraz inne. Udział w przedstawieniach brali: I. Bator, Z. Gruchała-Bodin, B. Denys, B. Frydrych, Z. Kossakowski, B. Kożuchowska, R. Krzyżanowski, J. Mroczkowska, M. Silwan, R. Veit, S. Wicik, Z. Szepett i inni.

TEATR „REF-RENA”

Teatr „Ref-Rena” jest dziś (tzn. w 1983 r.) jedynym zwartym zespołem, który pozostał z teatrów emigracyjnych w Chicago. Zespół „Ref-Rena” (Feliks Konarski) najpierw jako „Czołówka rewiowa” potem „Theatre du Soldat Polonais” i „Polską Parada” wędrował z wojskiem polskim od ZSRR przez Iran, Irak, Palestynę, Egipt, Italię, Anglię, by zatrzymać się w 1965 r. w Stanach Zjednoczonych — w Chicago. Poeta, kompozytor, pisarz sceniczny, dramaturg, satyryk, piewca sławy wojska polskiego, piosenkarz polonijny Feliks Konarski pisał własne teksty i reżyserował swoje przedstawienia. Powstały pieśni znane Polakom na całym świecie, jak np. *Czerwone maki*. Autorowi towarzyszyła nieodstępna towarzyszka, żona Nina Oleńska, znana jako „Ochotniczka Helenka”, która również występowała w jego skeczach. W Chicago teatr ten występuje często oraz bierze udział w imprezach polonijnych. F. Konarski nadal pisze piosenki. Ich wybór wraz z nutami znalazł się w dwu tomikach wydanych nakładem własnym autora. Są to: *Piosenki z plecaka Helenki* i *Piosenki Ref-Rena*. Konarski pisze również wiersze, obrazki sceniczne, skecze oraz teksty do piosenek i jest chyba dzisiaj najpopularniejszym autorem i kompozytorem piosenek wśród Polaków na całym świecie.

Należy także wymienić dwóch śpiewaków, znanych Polonii w Chicago, którzy śpiewają w operach i operetkach oraz występują w dramatach. Są to: Stefan Wicik i Zygmunt Kossakowski. Obaj byli związani z teatrami „Scena Polska” i „Studium Dramatyczne”.

Stefan Wicik (tenor) ukończył studia wokalne w Niemczech i w Chicago i ma już duży dorobek artystyczny. Jeździł z koncertami po całych Stanach Zjednoczonych, do Kanady, do Austrii i Niemiec. Dwukrotnie wyjeżdżał do Polski na zaproszenie PAGARTU, mianowicie w 1978 i w 1981 r. śpiewał w Operze Poznańskiej w *Madame Butterfly*. W sumie dał w tym roku 15 koncertów razem z Mieczysławem Foggiem na Lubelszczyźnie, potem w Poznaniu, Kaliszu, Wrocławiu i w Warszawie. W 1981 r. znowu wystąpił z 15 koncertami w Polsce, a mianowicie: w Poznaniu, w Zielonej Górze, Krakowie, Lublinie, Nałęczowie i w Łazienkach. W Chicago występuje z orkiestrami symfonicznymi. Jeździł do Academy Music Hall w Philadephi, Music Hall w Cleveland, Ford Auditorium w Detroit, Carnegie Hall w Nowym Jorku. Podróżuje także z operami objazdowymi, jak Star Festival Opera Company, American Opera Company i w Kanadzie z Polonia Opera Company w Toronto i Montrealu. Jest stałym tenorem w Litewskiej Operze w Chicago, gdzie śpiewał w operach: *Black Ship*, *Kraina bursztynu*, *Przysięga* i *Grażyna*. Partie swoje śpiewa po litewsku. Stefan Wicik ponadto na imprezach różnych grup etnicznych śpiewa po polsku, litewsku, włosku, niemiecku, angielsku, rosyjsku, francusku, hiszpańsku i w jidysz. Odznaczony kilkakrotnie za osiągnięcia artystyczne otrzymał m.in. Złoty medal od amerykańskiej organizacji The Daughters of the American Revolution, srebrny medal ze Stanu Illinois na „Bicentennial” (od grupy litewskiej) w uznaniu za pracę kulturalną. Stefan Wicik jest propagatorem polskiej kultury w Chicago i poza granicami Stanów Zjednoczonych, prezentując najwartościowsze jej elementy.

Zygmunt Kossakowski (baryton) również był podporą opery i operetki „Teatru Polskiego” w Chicago. Znany jest z występów w Towarzystwie „Scena Polska”, Towarzystwie „Nasza Reduta”, Towarzystwie „Studium Dramatyczne”, „Żywy Dziennik”, „Piekielko” i w rewii „Ref-Rena”. Jest to śpiewak i aktor występujący w dramatach, komediach, w sztukach klasycznych i współczesnych głównie w roli amanta. Śpiewał w operach *La Traviata*, *Faust*, *Madame Butterfly*, *Jaś i Małgosia*, *Carmen*, *Cyrulik Sewilski*. Z operetek występował w *Wesołej wdówce*, *Hrabinie Maricy*, *Księżniczce czardasza*, *Zemście nietoperza*, *Krainie uśmiechu* i w wielu innych. W sztukach występował w *Mazepie*, *Moralności Pani Dulskiej*, *Ciepłej wdówce* i innych. Otrzymywał wyróżnienia za występy na imprezach polonijnych, a Wydział Kongresu Polonii Amerykańskiej nadał mu w 1983 r. wyróżnienie za pracę patriotyczną i społeczną.

Robert Lewandowski był jednym z filarów teatru „Nasza Reduta”. Praca Roberta Lewandowskiego obejmuje teatr, telewizję i radio. Występuje nie tylko w zespole Lidii Pucińskiej, lecz także w „Naszej Reducie” Elżbiety Dziewońskiej

i w Teatrze Dramatycznym Wandy Zbierzowskiej-Frydrych. Jest to doskonały aktor, recytator i piosenkarz. Robert Lewandowski jest twórcą pierwszego polskiego programu telewizyjnego w Chicago. W każdą niedzielę przewijają się przez jego program śpiewacy, tancerze; przeprowadza wywiady z przedstawicielami różnych zawodów. Przez jakiś czas prowadził program w języku angielskim. Ponadto codziennie prowadzi program radiowy.

Dorobek „Teatru Polskiego” w Chicago zasługuje na podziw i uznanie. Można powtórzyć słowa Andrzeja Azarjewa, prezesa Polskiego Związku Akademików w Chicago, który w pamiętniku Lidii Pucińskiej z okazji 50-lecia pracy w teatrze napisał: „Stworzenie czegoś z niczego jest sztuką tym większą, gdy idzie o sztukę. A tym zjawiskiem jest właśnie stworzenie i utrzymanie poprzez 50 lat „Teatru Polskiego” w Ameryce”.

VI. INSTYTUT IM. ROMANA DMOWSKIEGO, ODDZIAŁ W CHICAGO

Oddział Instytutu im. R. Dmowskiego w Chicago powstał w 1961 r. Inspiracją do jego założenia były *Mysli nowoczesnego Polaka* i ożywiający tę książkę duch patriotyzmu polskiego. Celem Instytutu nie jest działalność polityczna, lecz kulturalna, oświatowa i wychowawcza, umacniająca poczucie tożsamości narodowej Polonii. Instytut prowadzi badania nad działalnością Polonii amerykańskiej w Chicago oraz interesuje się jej działalnością naukową, kulturalną i religijną. Zamierza także utworzyć fundusz stypendialny dla badaczy historii Polski.

Biblioteka Instytutu zawiera ok. 3500 woluminów w różnych językach z dziedziny historii, religii i kultury polskiej. Zbiory biblioteczne są wykorzystywane przez naukowców i studentów.

Archiwum posiada dokumentację nieosiągalną w zbiorach archiwalnych innych podobnych instytucji. Działalność Instytutu jest bardzo ożywiona. Urządzane są odczyty dotyczące historii, polityki, literatury i religii. Instytut korzysta z budynków parafii św. Jacka w Chicago, gdzie odbywają się nabożeństwa z okazji rocznic narodowych, a po mszy św. mają miejsce zebrania w sali parafialnej. Obchody rocznicowe odbywają się w formie „poranków”, na które składają się recytacje, deklamacje, śpiew solowy lub chórалny i referaty. W ramach obchodów i dwudziestu kilku odczytów przemawiało blisko 30 prelegentów ze Stanów Zjednoczonych i Kanady, a także z krajów europejskich. Oto niektóre tematy referatów wygłoszonych na zebraniach i „porankach”:

1. Polonia w walce o wolność Polski w 60-lecie czynu zbrojnego;
2. Rola Kościoła katolickiego na tle współczesnych prądów umysłowych w Polsce;
3. 60-lecie odzyskania niepodległości Polski;

4. Polski papież—znaczenie wyboru Jana Pawła II;
5. Roman Dmowski i jego dzieło;
6. Wieczór dyskusyjny „Polska a Niemcy”—panel;
7. 60 rocznica Traktatu Wersalskiego;
8. Ruchy opozycyjne na tle sytuacji międzynarodowej;
9. O prawdę historyczną w *Bitter Glory*;
10. Krytyczne omówienie książki R.M. Watta;
11. Spotkanie z poezją Jana Kochanowskiego w 450 rocznicę urodzin;
12. Dramaturgia Jana Pawła II;
13. Kościoły związane z działalnością duszpasterstwa Jana Pawła II w Krakowie z przezroczami;
14. 50-lecie pisarskiej działalności Jędrzeja Giertycha;
15. Zaostrzenie się kryzysu w Polsce;
16. Niemcy amerykańscy;
17. „Solidarność” i jej znaczenie;
18. Obchód 600-lecia Jasnej Góry i obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej;
19. Uwagi o dialogu polsko-ukraińskim;
20. Chrześcijańska myśl społeczna w ruchu narodowym;
21. Kościół a nacjonalizm w okresie powojennym;
22. 300-lecie Odsieczy Wiedeńskiej;
23. Polska a Niemcy;
24. „Solidarność” jako kontynuacja polskich tradycji wolnościowych;
25. Kościół a państwo po „Solidarności”;
26. O program większości Polaków;
27. Kwestia żydowska w Polsce.

Członkowie Instytutu są czynni także w innych organizacjach, jak np. w Stowarzyszeniu Nauczycieli Polskich w Ameryce, w pracach Ligi Katolickiej, w Komitecie Leków Kongresu Polonii Amerykańskiej, w Komitecie Stanowym „Bilingual Education” dla dzieci nie znających języka angielskiego, w Komitecie Oświatowym Kongresu Polonii Amerykańskiej itd.

Instytut w swojej działalności napotyka na zwykle w sytuacji emigracyjnej trudności. Niemniej jednak znajduje poparcie społeczeństwa polonijnego, skoro na zebraniach referatowych i imprezach obecnych jest od 50 do 600 uczestników. Instytut zbiera także materiały archiwalne, przechowuje oraz udostępnia je badaczom. Przewiduje się, że w przyszłości zostaną one przesłane do Polski.

VII. ARCHIWUM I MUZEUM ZJEDNOCZENIA POLSKIEGO RZYMSKO-KATOLICKIEGO W AMERYCE

Nie sposób nie wspomnieć o ważnej placówce kulturalnej w Chicago, jaką jest Archiwum i Muzeum Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego

w Ameryce. Placówka ta wyrosła ze Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego, które jest najstarszym polonijnym towarzystwem ubezpieczeniowym w Ameryce, powstałym w 1873 r. W 1935 r. na mocy uchwały Egzekutywy Zjednoczenia powstało Muzeum i Archiwum, które w 1937 r. zostało otwarte jako Muzeum Polskie w Ameryce. Jego założycielem był prezes zjednoczenia J. L. Kania, a pierwszym kustoszem—Mieczysław Heiman. Muzeum zgromadziło bardzo dużo cennych eksponatów i źródeł, jak: dokumenty po Wydziale Narodowym i Polskiej Radzie Opieki Społecznej, plan bitwy pod Saratogą opracowany przez Tadeusza Kościuszkę; zbiór listów I. Paderewskiego, H. Modrzejewskiej, H. Sienkiewicza, T. T. Jeża, A. Mickiewicza, M. Konopnickiej, J. J. Kraszewskiego, prezydenta T. W. Wilsona, popiersie I. Paderewskiego wykonane przez artystę Jendryka w roku 1930, pamiątki po Józefie Dreynewiczu, powstańcu z roku 1831, pamiątki po arcybiskupie J. Cieplaku, pierwsze w Ameryce polskie stacje Męki Pańskiej, znicz-sarkofag подарowany przez Światowy Związek Polaków Zagranicznych oraz kolekcję strojów ludowych z Polski—eksponaty nabyte w Pawilonie Polskim na wystawie w Nowym Jorku, salę Paderewskiego i sporo różnych pamiątek po Paderewskim, pamiątki i listy po Tadeuszu Kościuszcze (około 73 jego oryginalnych listów), pamiątki po Sembrich-Kochańskiej itd. Ponadto Archiwum posiada zbiór cennych książek, naświetlających historię Polonii.

Muzeum Polskie w Ameryce jest otwarte codziennie. Odwiedziło je już tysiące Polaków i osób innych narodowości, zapoznając się z historią i kulturą Polski.

VIII. POLSKI ZWIĄZEK AKADEMIKÓW W AMERYCE

Polski Związek Akademików powstał w 1950 r. w Chicago jako organizacja kulturalno-oświatowa. W skład Związku wchodzi studenci, kandydaci na stopnie naukowe oraz osoby z ukończonymi studiami. Dzięki Związkowi Akademików w Chicago powstał Polski Związek Akademików w Stanach Zjednoczonych. W 1963 Związek składał się z 4 oddziałów. Jak wynika ze sprawozdania Zarządu z działalności w okresie 25 lat, Polski Związek Akademików Oddział w Chicago przeprowadził ponad 200 zebrań z odczytami, które cieszyły się dużą frekwencją. Odczyty wygłaszali różni przedstawiciele świata literackiego, jak: Z. Chałko, M. Gordon, M. Kuncewicz, R. Nowatorska, J. Roztworowski, T. Terlecki i inni; dziennikarze J. Białasiewicz, A. Janta, S. Krajewski, W. Wasiutyński i inni; publicyści i naukowcy: A. Bromke, A. Garlicki, W. Tatarkiewicz; artyści: J. Fanion, A. Janowska, W. Siemion i inni. Niektóre wieczory poświęcono muzyce i polskiemu folklorowi. Co miesiąc odbywają się posiedzenia, podczas których wygłaszane są referaty.

IX. POLSKO-AMERYKAŃSKIE STOWARZYSZENIE STUDENTÓW

Polsko-Amerykańskie Stowarzyszenie Studentów ma swoją siedzibę w Uniwersytecie Illinois, Chicago Circle, w którym studiuje ponad 1200 studentów polskiego pochodzenia. Pierwotnie Stowarzyszenie to działało pod nazwą Klubu Studentów Polskich. Składa się z klubów uniwersyteckich w Chicago, a mianowicie: Loyola, Northwestern, De Paul, Northeastern Illinois. Działalność klubów studenckich jest działalnością głównie społeczną i towarzyską. Od czasu do czasu odbywają się zebrania referatowe. Jednym z takich zebrań było spotkanie z Juliuszem Żuławskim, który mówił na temat *Byron w Polsce*. Stowarzyszenie brało udział w „Dniu międzynarodowym” i uzyskało nagrodę za swoje stoisko. Polski Festiwal Filmowy wzbudził zainteresowanie na uniwersytecie. Prelekcje wygłosili: Roman Korbon, Zygmunt Kubiak, Krzysztof Janczara, Jerzy Rdzanka i inni. Jednym z zadań Stowarzyszenia Studentów jest weryfikacja dyplomów. Zarząd redaguje „Kronikę Studencką”, która ukazuje się raz na miesiąc w „Dzienniku Związkowym”.

X. TOWARZYSTWO CYPRIANA NORWIDA

Młodą, a już zasłużoną organizacją jest Towarzystwo Cypriana Norwida. Założycielem Towarzystwa jest profesor Tymoteusz Karpowicz, wykładowca języka polskiego i literatury polskiej w Uniwersytecie Illinois, Chicago Circle. Prof. Tymoteusz Karpowicz zorganizował „Międzynarodowe Sympozjum Norwidowskie”, które odbyło się w dniach 3-5 X 1983 r. w Uniwersytecie Illinois, Chicago Circle. Referaty wygłosili poloniści ze Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, Kanady, Szwajcarii, Francji, Austrii. Zaproszeni byli także poloniści z Polski, którzy, niestety, nie przyjechali na sympozjum. W dniu 3 XI otwarta została w Uniwersytecie Illinois, Chicago Circle, wystawa książek z okresu romantyzmu w Polsce. W dniu 4 XI 1983 r. odbył się koncert polskiej muzyki romantycznej, a dnia 5 XI odbyło się przedstawienie sztuki napisanej przez Tymoteusza Karpowicza na temat życia i pracy Cypriana Norwida.

ZAKOŃCZENIE

Organizacje kulturalne wymienione i omówione w tym referacie nie wyczerpują w całości działalności kulturalnej w środowisku polonijnym w Chicago. Są organizacje, których celem i zadaniem jest inna działalność, a mimo to prowadzą bibliotekę, uczą tańców ludowych, śpiewu, organizują „jasełka” itp. Inną dziedziną są audycje radiowe w języku polskim. Niektóre ze stacji prowadzą programy o charakterze politycznym, społecznym lub kulturalnym. Są stacje,

które duży nacisk kładą na zagadnienia kulturalne, jak program Lidii Pucińskiej „Godzina Słoneczna”, w czasie którego odczytuje się odcinki powieści *Wesoła chicagowska fala* Józefa Zielińskiego; program Boba Lewandowskiego, „Poland in Music and Song” Adama Grzegorzewskiego; „Głos Polonii” Józefa Sławy i Jerzego Migąły; „Popołudnie z Polonią” Adama Ocytko; „Polish Sunday Meetings” Zofii Borys i „Świat w muzyce” Lucyny Migąły.

Jeśli Polonia chicagowska zachowała do dziś wiele żywych, polskich wartości kulturalnych, to jest to zasługą wyżej wymienionych i innych, mniej znanych, lecz również wpływających na życie Polonii, organizacji.

BIBLIOGRAFIA

- Instytut Romana Dmowskiego w Ameryce, *Statut*.
- Instytut Romana Dmowskiego w Ameryce, Oddział w Chicago. *Statut*.
- Instytut Romana Dmowskiego w Ameryce, Oddział w Chicago, *Sprawozdania roczne*.
- Instytut Romana Dmowskiego w Ameryce, Oddział w Chicago, *Jędrzejowi Giertychowi na pięćdziesięciolecie działalności pisarskiej*. Millennium Printing. Co. Chicago 1981.
- Instytut Romana Dmowskiego w Ameryce, Oddział w Chicago, *Na jubileusz 600-lecia Jasnej Góry i obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej*. Chicago 1982.
- Polish Art Club-Chicago, Illinois. „Bulletin”: 1980, 1981, 1982, 1983, 1984.
- Polish Arts Club-Chicago, Illinois, 1976, 50-Anniversary.
- American Council of Polish Cultural Clubs. *The 29th Convention of the American Council of Polish Cultural Clubs 1977*.
- American Council of Polish Cultural Clubs. *The 34th Convention of the American Council of Polish Cultural Clubs 1982*.
- Polish Teachers Association in America, Inc. *Srebrny Jubileusz Zrzeszenia Nauczycieli Polskich w Ameryce*. Pamiętnik 1978.
- Ziółkowska Helena, Łysakowski Richard. *Polish Saturday Schools in the Chicago Area. Their Growth and Development*. Zrzeszenie Nauczycieli Polskich w Ameryce 1982 (maszynopis).
- Lenard-Piekło Helena. *Powstanie Legionu Młodych Polek (Forty Years of Achievements)*.
- Polski Związek Akademików w Ameryce. *Sprawozdania roczne; Lidia Pucińska w pracy dla sprawy polskiej*. Chicago 1963; *Teatr „Nasz Reduta” 20-lecie pracy artystycznej Roberta Lewandowskiego*. Chicago 1973; *Teatr „Studium Dramatyczne”*. Chicago bvu. 1941-1971; *30 lat pracy artystycznej poza krajem „REF-Rena” i Niny Oleńskiej*. Chicago 1972.
- Choirs of Circuit No. 1. 1975. *Program of the 85th Jubilee Concert*. Chicago.
- Choirs of Circuit No. 1. 1976. *Program of the Concert and Ball on the Occasion of the 200th Anniversary of the U.S.A.* Chicago.
- Filomeni Men’s Choir no. 109. 1977. *65th Anniversary Concert*. Chicago.
- Chór im. Stanisława Moniuszki. 1973-1978. *Koncert koled i pieśni świeckich*. Pamiętnik. Chicago 1978.
- Circuit No. 1. *Polish Singers Alliance of America*. 1979. Program. Chicago.
- Polski Związek Akademików w Ameryce. Okręg Chicago. *Recital pieśni i arii operowych Stefana Wicika*. 1974. Program. Chicago.
- Polski Związek Akademików w Ameryce. Okręg Chicago. *Recital pieśni i arii operowych Stefana Wicika*. Chicago 1978.
- The Polish Academic Association of Chicago and The Roman Dmowski Institute of America. *Recital of Songs and Arias from Operas and Operettas — Stefan Wicik*. Chicago 1979.

- The Roman Dmowski Institute of America. *Stefan Wicik in a Recital of Songs and Operatic Arias*. Chicago 1982.
- Haiman Mieczysław. *Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie w Ameryce 1873-1948*. Allaince Press. Chicago 1948.
- Stefanowicz Zygmunt. *Historia Archiwum i Muzeum Zjednoczenia PRK w Ameryce*. Chicago 1952.
- Stefanowicz Zygmunt. *Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie w Ameryce. 100 rocznica*. Chicago 1973.
- Żurawski Joseph. *Polish American History and Culture. A Classified Bibliography*. Chicago 1975.

MAJOR POLISH ORGANIZATIONS IN CHICAGO (1926-1983)

Summary

Chicago is the greatest urban centre of Polonia in the world. The author mentions and describes the most important Polish-American organizations there which contributed a lot to the process of maintaining the ethnic identity of the Polish-Americans in Chicago.